

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ У ПТНЗ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми. На сучасному етапі модернізації система професійно-технічної освіти в Україні розглядається як стратегічний ресурс соціально-економічного розвитку, а підготовка майбутніх кваліфікованих робітників – як необхідна умова успішної реалізації інвестиційної політики держави в різних сферах виробництва, зокрема аграрного сектору. Досвід західних країн щодо інновацій в освіті свідчить, що підготовка робітничих кадрів високої кваліфікації, здатних оперативно адаптуватися до зміни професійної діяльності, можлива лише за умови істотної диференціації змісту, форм і методів загальноосвітньої і професійної підготовки, з орієнтацією на ні освітні потреби й особистісні якості.

У результаті змін, що відбуваються, виникає необхідність ґрунтовного поглибленого вивчення проблеми професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю, розробки програм, рекомендацій, технологій, що сприяють розвитку їхньої особистості з урахуванням нових освітніх стандартів професійно-технічної освіти.

Аналіз попередніх досліджень. Особливості дослідження процесу професійної спрямованості процесу загальноосвітньої підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) привертало увагу багатьох учених. До сутності професійної спрямованості особистості зверталися дослідники І. Альошина, О. Кочетов, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Сластьонін та ін. Формування професійної спрямованості фахівців також розглядалися різними дослідниками у контексті: методології сучасної вищої і професійно-технічної освіти (Г. Єльнікова, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Радкевич); теоретично-методологічних основ формування цінностей особистості та її культурологічних аспектів (В. Болгаріна, Г. Васянович, В. Гриньова, В. Ємець, М. Рокич); теорії і практики професійної підготовки фахівців-аграріїв (І. Бендера, П. Лузан, В. Манько, Т. Мельничук, Д. Погонишева). Особливості навчального процесу ПТНЗ досліджували Р. Гуревич, М. Кадемія, Я. Камінецький, Б. Клим, І. Козловська, А. Литвин та ін.

Метою статті є здійснення теоретико-методологічного аналізу динамічних характеристик професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ аграрного профілю та визначення основних етапів цього процесу в контексті різних концептуальних підходів.

Виклад основного матеріалу. Професійна спрямованість закладається протягом індивідуального життєвого досвіду людини. Її формування пов'язане з проблемою життєвого самовизначення, з необхідністю своєчасного виявлення здібностей і можливостей особистості до оволодіння певною професією, з розвитком соціально значущих мотивів вибору цієї професії. Формування професійної спрямованості – це процес розв'язання постійно виникаючих суперечностей між інтересами і здібностями особистості до певного виду трудової діяльності, між наявними здібностями і вимогами професії, яка цікавить особистість, між професійними інтересами особистості і потребами суспільства у робітничих кадрах та ін.

У старшому шкільному віці набуває свій подальшого розвитку потреба у виборі майбутнього професійного шляху. Проходячи складні процеси усвідомлення і мотивації, ця потреба призводить до руху сферу різноманітних потреб та інтересів. Професійна спрямованість формується найбільш успішно за умов, якщо учень ПТНЗ осмислює при цьому не тільки особистісні потреби та інтереси, але й те, як вони співвідносяться з

громадськими, з інтересами оточуючих людей, з об'єктивними можливостями власного задоволення. Цей процес проходить під впливом різних суперечливих впливів. Тому формування професійної спрямованості вимагає активізації суспільно значущих стимулів, що впливають на мотиваційну сферу особистості старшого шкільного віку.

Професійна спрямованість навчального процесу є провідною ланкою у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. Її реалізація – запорука успішного застосування одержаних у ПТНЗ загальноосвітніх знань. Ми вважаємо, що формувати професійну спрямованість особистості означає – навчати учнів не наукам взагалі, а для певної, конкретної справи, тобто розвивати професійно важливі властивості та якості особистості. Цілком очевидно, що перша необхідна умова формування професійної спрямованості закладається у виникненні позитивного ставлення учня до майбутньої професії. Йдеться про виникнення суб'єктивного ставлення, а не про об'єктивні зв'язки, які можуть мати місце між учнем і професією.

Особливого значення ця проблема набуває в процесі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у зв'язку з прийняттям нових освітніх стандартів професійно-технічної освіти. Сучасному викладачу необхідно вибудовувати загальноосвітній процес не тільки як засвоєння певної системи знань, умінь і набуття ключових компетентностей, що складають основу навчальної діяльності учня, але і як процес розвитку особистості, прийняття нею моральних, соціальних, родинних та інших цінностей.

Не можна також не відзначити, що процес розвитку професійної спрямованості особистості відрізняється достатньою складністю, яка визначається впливом багатьох чинників. Вона включає як формування соціальної та психологічної спрямованості майбутніх кваліфікованих робітників на професійну діяльність, так і міжпредметні зв'язки в організації та змісті навчання у ПТНЗ. Таким чином, можна визначити певні підходи вчених до структурних особливостей професійної спрямованості особистості.

У педагогічних дослідженнях (П. Олійник, В. Серіков, Л. Сподін та ін.) виокремлено, що професійна спрямованість залежить як від особистісних особливостей майбутнього кваліфікованого робітника, так і від своєрідності зовнішніх стосовно особистості умов, пов'язаних зі специфікою навчання у ПТНЗ, що в сукупності детермінує динаміку її розвитку, ієрархію структурних компонентів особистості, а також формування переваги конкретного виду діяльності у межах майбутньої професії.

Окрім того, важливим напрямом досліджень є вивчення процесу професійної спрямованості майбутнього кваліфікованого робітника через прийняття ним цінності майбутньої професії, усвідомлення власних професійних здібностей, а також можливості їх змінювати й удосконалювати.

Професійна спрямованість у науковій літературі визначається як стійкий інтерес до професії в єдності із суспільною і пізнавальною активністю, що виражається у прагненні і готовності відповідально виконувати власні професійні обов'язки [3, с. 61]. Ця свідомість виступає значущою в майбутньому професійному житті людини.

Стадії розвитку спрямованості, як зазначає О. Кочетов, у загальному вигляді можна уявити таким чином: наявність інтересу як відображення стійкої й актуальної потреби; формування схильності і стійкого інтересу, що реалізуються в діяльності; становлення цілеспрямованості – комплексних і стійких інтересів і схильностей, що стають основними мотивами поведінки; формування спрямованості як зв'язку цілеспрямованості з провідними якостями особистості [3, с. 156].

Під повнотою професійної спрямованості ми розуміємо, поділяючи думку вченого, коло (різноманітність) мотивів переваги певної професії. Вибіркове ставлення до неї найчастіше починається з виникнення приватних мотивів, пов'язаних з окремими сторонами змісту певної діяльності, або з процесом діяльності, або з якими-небудь зовнішніми атрибутами майбутньої професії. За певних умов для людини ними можуть стати пов'язані із професією чинники: її творчі можливості, перспективи професійного зростання, престиж професії, її суспільна значущість, матеріальні, гігієнічні та інші умови

праці, відповідність звичкам, особливостям характеру тощо. Це свідчить про те, що професійна спрямованість ґрунтується на широкому колі потреб, інтересів, ідеалів, установок особистості. Чим повніша професійна спрямованість, тим більший зміст має для людини вибір певного виду діяльності, тим різнобічніше задоволення, одержуване від реалізації певного наміру.

Це обумовлено тим, що система мотивів завжди припускає їх певну організацію, структуру. Однакові мотиви можуть бути різним чином організовані, знаходитися у різних відносинах супідрядності. І що особливо важливо, різними можуть бути при цьому провідні мотиви особистості.

Зазвичай мотиви, в основі професійної спрямованості, неоднорідні за походженням, характером зв'язку з об'єктом (професією). Згідно з позицією В.Сахарова, можна виділити кілька мотивів: мотиви, що виражають потребу в тому, що складає основний зміст професії; мотиви, пов'язані з відображенням деяких особливостей професії в суспільній свідомості (мотиви престижу, суспільної значимості професії); мотиви, що виражають раніше утворені потреби особистості, актуалізовані при взаємодії з майбутньою професією (мотиви саморозкриття й самоствердження, матеріальні потреби, особливості характеру, звичок та ін.); мотиви, що виражають особливості самосвідомості особистості за умов взаємодії з професією (переконаність у власній придатності, у володінні достатнім творчим потенціалом, у тому, що обраний шлях і є «моє покликання» та ін.); мотиви, що виражають зацікавленість людини у зовнішніх, об'єктивно несуттєвих атрибутах професії [4, с. 10].

Мотив, органічно пов'язаний зі змістом або процесом діяльності, забезпечує невинну увагу до неї, захопленість, які призводять до розвитку відповідних здібностей. Цей мотив спонукає людину оцінювати себе, власні знання і моральні якості у світлі вимог певної професійної діяльності.

У ПТНЗ, де здійснюється підготовка майбутніх кваліфікованих робітників із одночасним здобуттям ними повної загальної середньої освіти, організація навчально-виховного процесу, як і в минулі роки, здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти України від 13.10.2010 № 947 «Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» [5].

Загальноосвітня підготовка включає суспільно-гуманітарну і природничо-математичну підготовку, а професійна – загальнопрофесійну, професійно-теоретичну та професійно-практичну.

Професійний цикл навчання містить у своїй структурі зміст, спрямований на освоєння власне майбутньої професійної діяльності, тому на відміну від інших видів підготовки, він, окрім предметів, включає виробниче і практичне навчання.

Розподіл годин базисної структури загальноосвітньої підготовки лишається незмінним: природничо-математична – 752 год.; суспільно-гуманітарна – 770 год. Навчальні плани ПТНЗ обов'язково передбачають наявність усіх предметів цієї базисної структури. Рівень загальноосвітньої підготовки при цьому має відповідати єдиному стандарту загальної середньої освіти.

Навчальний процес «будується на основі чинного навчального плану, який містить: графік навчального процесу; зведені дані з бюджету часу (в тижнях); перелік необхідних лабораторій та кабінетів зі спеціальних навчальних дисциплін; рівні кваліфікації; результати поетапної атестації; план навчального процесу» [1, с. 17].

Знання і врахування закономірностей впливу різних умов організації навчального процесу у ПТНЗ, розробка технологій цілеспрямованого формування професійної спрямованості майбутніх кваліфікованих робітників-аграріїв, активізують розуміння ними цінностей майбутньої професії, бажання їх сприйняти та відповідати, а також усвідомлення власних здібностей, що дозволить створити умови для ефективного розвитку професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки.

Роль і місце професії, спеціальності в професійно-технічній освіті відображені у кваліфікаційній характеристиці, представленій сукупністю ступенів кваліфікації. Професійна майстерність конкретної особистості в рамках ступеня кваліфікації характеризує її рівень кваліфікації.

Особливо активно в період навчання у ПТНЗ проходить розвиток здібностей. Учень уперше зустрічається з багатьма видами діяльності, які є компонентами його майбутньої професії. Тому необхідно приділяти особливу увагу діалоговим формам спілкування з учнями, зокрема, в процесі виконання ними курсових і дипломних проєктів, проходження виробничої практики та ін.

Грунтуючись на викладених міркуваннях, під рівнем професійної спрямованості ми розуміємо ступінь відповідності провідного мотиву переваги професії (отже, його особистісного сенсу) об'єктивному змісту професії.

Сутність принципу професійної спрямованості полягає в орієнтації завдань, змісту, методів і форм організації навчання загальноосвітніх предметів на майбутню професію учнів ПТНЗ певного профілю. Засвоєння базових знань має поєднуватися з навчальним матеріалом, найбільш важливим для тієї або іншої професії. Викладачам загальноосвітніх предметів необхідно ознайомитися з основами спецдисциплін, так як наявність чіткого уявлення про предмети загальноосвітнього циклу в майбутній професійній діяльності учнів, їхнього особистого життя, робить можливим задовольнити власні пізнавальні інтереси [2, с. 191]. Оскільки уявлення про майбутню професію є найбільш стійким мотивом, що надає життєвий сенс усій діяльності учня ПТНЗ на уроці і поза уроком, це спонукає викладача до пошуку матеріалів, здатних задовольнити професійні інтереси учнів, форм і методів їх використання.

Таким чином, принцип професійної спрямованості регулює у професійно-технічній освіті співвідношення загального і специфічного, визначає діалектику взаємодії цілісного розвитку особистості та її особливого, професійного. Саме ця обставина зумовлює дидактичне значення принципу професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки в ПТНЗ.

Висновки. Отже, репрезентація різноспрямованих підходів до дослідження професійної спрямованості засвідчує важливість та переконливість наукових здобутків, отриманих у межах кожного з них. Подальше дослідження необхідно спрямувати на детальне вивчення особливостей, провідних принципів професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки, її компонентів, що впливає на цілісну структуру моделювання професійної спрямованості цієї підготовки у ПТНЗ аграрного профілю.

Література:

1. Гуревич Р.С. Навчально-виховний процес у професійно-технічних закладах / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, Л.С. Шевченко / за ред. проф. Р.С. Гуревича. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2010. – 330 с.
2. Клим Б. Проблеми підготовки і працевлаштування кваліфікованих робітничих кадрів в умовах ринку / Б.Клим, М.Копельчак, Я.Камінецький // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2007. – №5. – С. 189-200.
3. Кочетов А.И. Теория формирования личности: В 2-х частях / А.И. Кочетов. – Мн. : НИО, 1997. – Ч. 1: Факторы, структура, сущность формирования личности. – 207 с.
4. Сахаров В.Ф. Система профессиональной ориентации учащихся средних школ / В.Ф. Сахаров. – Киров: Волго-Вятское книжное издательство. – 25 с.
5. Типова базисна структура навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.2820.0>

У статті висвітлено складність і багатоаспектність дослідження професійної спрямованості загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у сучасних ПТНЗ аграрного профілю, різноманітність підходів до розуміння її сутності, природи, структури.

Ключові слова: майбутній кваліфікований робітник, навчальна діяльність, професійна спрямованість.

В статье освещено сложность и многоаспектность исследования профессиональной направленности общеобразовательной подготовки будущих квалифицированных рабочих в современных ПТУ аграрного профиля, различные подходы к пониманию ее сущности, природы, структуры.

Ключевые слова: *будущий квалифицированный рабочий, учебная деятельность, профессиональная направленность.*

The article revealed the complexity and diversity of studies professional educational directionality training of future skilled workers in advanced vocational education agrarian profile, diversity of approaches to understanding of its essence, nature and structure.

Keywords: *future skilled worker, learning activities, professional directionality.*